Carlos Lievonen

Eläinfilosofiasta, eläimistä ja filosofiasta

**Jacques Derrida, *Eläin joka siis olen*. (L'animal que donc je suis).
Suom. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki 2019. 220 s.**

Filosofia on läpi historiansa keskittynyt ihmiseen. Katseen kohteena on ollut ihminen, joka ei ole eläin – ihminen, joka ajattelee, osallistuu politiikkaan tai muilla tavoin eroaa muusta eläinkunnasta. Ihminen eläimen vastakohtana. Filosofit Aristoteleesta Heideggeriin ovat katsoneet tehtäväkseen löytää ihmisiä ja eläimiä toisistaan erottavia piirteitä voidakseen kertoa ihmiskunnalle, millainen se pohjimmiltaan on. Eläinfilosofian klassikkoteos *Eläin joka siis olen* sisältää Jacques Derridan pohdiskeluja filosofian tavasta lähestyä ja koskettaa eläinkuntaa sitä kuitenkaan suoraan käsittelemättä.

Kun esiin nostetaan ainoastaan ihmisen ainutlaatuisuus, joka vetää rajan ihmisen ja niin sanotun *eläimen* välille, ei huomioida eläinten joukon moninaisuutta. Kysymys ei ole siitä, etteikö ihmisen ja muiden eläinten väliltä löytyisi eroja, vaan ongelmaksi koituu se, että ihminen halutaan rinnastaa yleistäen *eläimeen* sen sijaan, että ihminen rinnastettaisiin esimerkiksi delfiiniin tai heinäsirkkaan (puhumattakaan siitä, että rinnastettaisiin delfiini heinäsirkkaan). Katkos ihmisen ja muun eläinkunnan välillä ei kuitenkaan ole selkeä suora viiva vaan aaltoileva ja huokoinen raja-alue, joka vaatii tarkempaa perehtymistä.

Eläin joka siis olen -teoksessa Derrida käy läpi viisi paradigmaattista esimerkkiä tästä pelkistetystä ja ihmiskeskeisestä tavasta puhua eläimistä filosofiassa: Descartesin järkeä koskevat pohdiskelut, Kantin yhteiskuntateorian, Levinasin etiikan, Lacanin psykologian sekä Heideggerin olemisen filosofian. Näissä traditioissa ihmisyyden eri aspektien selittämiseksi otetaan vertauskohteeksi se, mitä ihminen kutsuu eläimeksi. *Eläin* edustaa jonkin ihmisyydelle oleellisen piirteen puutetta, jota vasten ihminen voi määritellä itsensä. Filosofian historiassa eläimiltä on evätty muun muassa mieli ja itseys, kulttuuri ja yhteiskunta, kasvot ja vastuu, psykologia ja alitajunta, sekä ”maailmassa oleminen” ja jopa kuolema. Edellä mainittujen filosofien tuotantoon perehtyneet tunnistavatkin varmasti nämä tärkeät ihmisyyden merkit.

Eläimeen turvautuminen ihmistä ja ihmisyyttä etsittäessä koituu kuitenkin ongelmaksi, sillä ihmisyydelle saadaan näin ainoastaan negatiivinen määritelmä. Ihminen onnistuu löytämään itsensä vain sen kautta, mitä hän ei ole. Eläimestä (ja eläimistä) tulee täten ihmiselle alempiarvoinen *toinen*, joka on kuitenkin toiseudessaan oleellinen vertailukappale ja välttämätön ehto ihmisen itsetuntemukselle. Jää myös epävarmaksi, kuinka hyvin ihminen oikeastaan tuntee ne elintärkeät käsitteet, kuten ”järki”, ”moraali” ja ”kulttuuri”, jotka on filosofiassa varattu yksinoikeudella ihmiselle.

Vaikka ihminen saa itsetuntemuksestaan vain negatiivin, on filosofian eläinkuvalla eläimille itselleen tätäkin huonommat seuraukset. Ihmisen jatkuva vertaaminen eläimeen, eläimen toiseuttaminen ja joukon kaikkien edustajien sullominen yhteen kategoriaan ei ole pelkästään älyllisesti laiskaa teorianrakentamisen mielessä, vaan se on Derridan mukaan myös ontologisesti väkivaltainen teko. Ontologinen väkivalta johtaa lisäksi suoraan fyysiseen väkivaltaan, kun eläimiä pidetään yleisesti sieluttomina tai ainakin alempiarvoisina ihmiseen nähden. Oli kyse lihan tehotuotannosta tai eläinoikeuksien puolustamisesta, eläin nähdään edelleen hallinnan diskurssin kautta. Haitallinen diskurssi pysyy yllä, vaikkemme sitoutuisikaan Descartesin vahvaan näkemykseen eläinten tunteettomasta automaat-

”Vähättelevä suhtautuminen eläimiin ei ole ainoastaan filosofian ongelma.”

tisuudesta. Ei tarvita kuin turvautuminen eläimeen ihmisyyttä etsittäessä, sillä eläimiltä tulee näissä vertauksissa aina puuttumaan se, mikä tekee ihmisestä ihmisen eli tärkeän ja itsearvoisen.

Derrida tahtoo hylätä eläinten yksinkertaistavan toiseuttamisen ja pohtia sen sijaan eläinkunnan sisäisiä, jakavia rajapintoja hienovaraisemmin. Tätä rajojen tarkkakatseista tutkimusta Derrida kutsuu ”limitrofiaksi”. Limitrofia ei ainoastaan kartoita huokoisia ja häilyviä rajoja vaan pyrkii aktiivisesti monimutkaistamaan niitä entisestään. Ihmisen ja eläimen välinen ero (jonka olemassaoloa Derrida ei siis missään nimessä kiistä) on yhden suoraviivaisen rajan sijaan heterogeeninen joukko rajoja, jotka ovat jokainen itsessään häilyviä. Eikä näitä rajoja itseään ole Derridan mukaan tutkinut kukaan, ainakaan filosofian saralla.

Derrida on väittänyt kysymyksen eläimestä olleen aina tärkeä osa filosofiaansa, ja eläimiä esiintyykin toistuvasti Derridan kirjoituksissa. Eläimiä on kuitenkin mainittu nimeltä kautta filosofian historian Sokrateen ylensyövistä aaseista Levinasin kantilaiseen koiraan. Ero Derridan ja hänen käsittelemiensä filosofien eläimissä on siinä, että Derridan eläimet ovat yksilöitä. Toisin kuin muut filosofit, Derrida on pyrkinyt välttämään *eläintä* homogeenisena yksikkönä, jota mahdolliset nimeltä mainitut lajit ja ainakin niihin kuuluvat yksilöt pohjimmiltaan edustavat.

Eläin joka siis olen perustuu Derridan vuonna 1977 Cerisyssä pitämään kymmentuntiseen kollokvioesitelmään. Derrida kuitenkin paikoittain harhailee ja toistaa itseään sen verran, että lukijalle tulee mieleen, että käytettävissä olevan ajan olisi voinut hyödyntää paremminkin. Posthumanisti Donna Haraway on kritiikissään huomioinut, että Derrida ei tilaisuudesta huolimatta paneudu eläinlajien kohtaamiseen eläinten näkökulmasta. Derrida keskittyy teoksen eri osissa lähinnä esimerkkitekstiensä (Descartes, Kant, Levinas, Lacan, Heidegger) lähilukuun ja kritisoimiseen, mikä ei jätä aikaa kritiikin kohteiden korjaamiselle tai esimerkiksi eläinten sielunelämään paneutumiselle. Derrida on kuitenkin jättänyt perinnöksi vahvan pohjan uudenlaiselle eläinfilosofialle, joka on sittemmin lähtenyt Derridan osoittamille poluille ja ajoittain myös ylittänyt ne.

Vähättelevä suhtautuminen eläimiin ei ole ainoastaan filosofian ongelma. Myös luonnontieteissä on pitkään vallinnut joukko ennakkoluuloja, joiden alkuperän voisi varmasti jäljittää samoihin alkujuuriin kuin filosofien eläinkäsityksen. Ensimmäisiä esimerkkejä näiden ennakkoluulojen purkajista on muun muassa kädellisten tutkija Jane Goodall, joka osoitti jo 1960-luvulla, että simpanssien välillä vallitsee erittäin kehittyneitä sosiaalisia suhteita. Apinoita on usein suosittu tällaisessa avarakatseisessa tutkimuksessa, varmaankin koska ne ovat geneettisesti lähimpänä ihmistä. Viimeaikainen eläintutkimus on kuitenkin osoittanut, että monet muutkin eläinlajit ovat kykeneväisiä tällaisiin korkeampina pidettyihin ominaisuuksiin, kuten empatiaan[1]. Tämä ei taaskaan tarkoita, että eläimiä tulisi pitää ihmisen kaltaisina vaan, että eri eläinlajeilla on ominaislaatuiset kykynsä, joita pitäisi tarkastella omilla ehdoillaan.

Ihmisen kuva omasta itsestään kehittyy muuta luontoa koskevan biologisen tiedon rinnalla. Vertaukset eläinkuntaan muuttuvat ja kehittyvät tieteen kehityksen mukana, mutta filosofit eivät olleet ainakaan Derridan esitelmien aikaan vielä päässeet eroon siitä jääräpäisestä aasimaisuudesta, joka sai heidät yhdistämään kaikki eläimet yhdeksi yhtenäiseksi joukoksi. *Eläintä* vasten on helppoa kehittää ihmisyyttä koskevia teorioita, mutta jos alkaisimme puhua eläimistä *eläimen* sijaan, voisimme Derridan mukaan tehdä paremmin oikeutta sekä itsellemme ihmisinä että eläinkunnalle laajemmin.

Viite & Kirjallisuus

1 Aaltola, Elisa & Keto, Sami, *Empatia: Myötäelämisen tiede*. Into, Helsinki 2018.